

УДК 347.976

**ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ЩОДО ПОСТАНОВИ ПЛЕНУМУ
ВИЩОГО СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО СУДУ УКРАЇНИ
З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ
«ПРО ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ ЗАКОНОДАВСТВА
ПРО СУДОВІ ВИТРАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ»**

О. Угриновська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна*

Досліджено Постанову Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ України «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» №10 від 17.10.2014 р. Проаналізовано найважливіші положення вказаної постанови та відзначено недоліки. Окреслено коло питань, які стосуються судових витрат у цивільному процесі та неоднаково вирішуються на практиці, та запропоновано шляхи їхнього вирішення.

Ключові слова: суд, судові витрати, судовий збір, ухвала, заява.

Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВСС України) мають неоціненне значення для практики, адже слугують «дороговказом» як для суддів, так і для сторін та інших учасників цивільного процесу, які керуються ними при вирішенні тих чи інших питань. Нещодавно «судова скарбниця» поповнилась ще одним надбанням – Постановою Пленуму ВСС України «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» №10 від 17.10.2014 р. (далі – Постанова). Спробуємо детально проаналізувати вказану постанову, акцентуючи увагу на особливо вдалим положеннях та виявивши недоліки чи неточності цього документа.

Насамперед зазначимо позитивні положення п. 4 Постанови, який роз'яснює, що у п.п. 1, 4 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» (далі – Закон) визначено вичерпний перелік позовних заяв (заяв, скарг, дій), за подання яких до суду або за вчинення яких судом встановлено ставки судового збору. Отже, справляння судового збору з інших позовних заяв (заяв, скарг), що подаються до суду, не зазначених у ч. 2 ст. 4 Закону, не передбачено, наприклад, за подання скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби.

Важливість вказаного роз'яснення для практики важко переоцінити, адже колізії норм чинного законодавства часто спричиняють проблеми у правозастосуванні. Для прикладу, Законом України від 03.02.2011 р. Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) доповнено новим розділом VII-1 «Проведення у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів». Статті 389-2 та 389-8 вказаного розділу визначають обов'язок заявника додати до поданої ним заяви документ, що підтверджує сплату судового збору, і процесуальні наслідки такого неподання – залишення заяви без руху та її повернення (ст. 121 ЦПК України). Проте фактично розмір судового збору за подання заяви про скасування рішення третейського суду та заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду визначений Законом України «Про судовий збір», який набрав

законної сили лише 01.11.2011 р. Отож, упродовж майже дев'яти місяців учасники цивільного процесу були позбавлені права звернутися до суду із заявами, пов'язаними з рішеннями третейських судів, оскільки такі залишались без руху та повертались судами з причини несплати судового збору. Подібна ситуація досі характерна для адміністративного судочинства, зокрема для випадків реалізації судом своїх контрольних повноважень, передбачених ст. 267 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України). Адже нормотворець передбачає необхідність сплати судового збору за подання заяви про визнання протиправною бездіяльності відповідача – суб'єкта владних повноважень по виконанню постанови суду, яка набрала законної сили (п. 9 абз. 2 ч. 9 ст. 267 КАС України), проте не визначає розміру судового збору, який підлягає сплаті у такому разі.

Слушним також видається роз'яснення дій суду у разі сплати судового збору не за місцем розгляду справи, наведене у п. 5 Постанови. Тоді суд постановляє ухвалу про залишення заяви без руху та пропонує сплатити судовий збір до бюджету за місцем розгляду справи (ст. 121 ЦПК України) і одночасно цією ж ухвалою, відповідно до Порядку повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного або місцевого бюджетів, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 03 вересня 2013 року № 787 та зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 25 вересня 2013 року за № 1650/24182, вирішує питання про повернення помилково сплаченого судового збору.

Пленум ВСС України приділив значну увагу питанню сплати судового збору за подання до суду заяв про забезпечення доказів або позову, зокрема роз'яснив, що передбачені Законом пільги щодо сплати судового збору стосуються лише справи та її руху, а тому сплата судового збору за подання до суду заяв про забезпечення доказів або позову (під. 13 п. 1 ч. 2 ст. 4 Закону) здійснюється на загальних підставах за визначеними ставками незалежно від того, чи звільнені позивачі від сплати судового збору за пред'явлення певних позовів. У п. 6 Постанови зазначено, що вказане правило не стосується деяких категорій осіб незалежно від виду позову, оскільки Законом вони взагалі звільнені від сплати судового збору, тобто і за оскарження ухвал суду та за вчинення інших процесуальних дій (зокрема, категорії, визначені у п. п. 8, 9, 18 ч. 1 ст. 5 Закону). Ми погоджуємось з логікою, якою керувався Пленум ВСС України у формулюванні вказаного положення, адже, відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону, лише інваліди Великої Вітчизняної війни та сім'ї воїнів (партизанів), які загинули чи пропали безвісти, і прирівняні до них у встановленому порядку особи (п. 8), інваліди I та II груп, законні представники дітей-інвалідів і недієздатних інвалідів I та II груп (п. 9) і Пенсійний фонд України та його органи; органи Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування України, Фонду соціального захисту інвалідів і його відділення (п. 18) безумовно звільнені від сплати судового збору у всіх випадках. Водночас незрозумілим залишається використання Пленумом ВСС України прислівника «зокрема», який наштовхує на думку про невичерпність вказаного переліку та можливість звільнення від сплати судового збору за подання до суду заяв про забезпечення доказів або позову ще й інших категорій осіб, визначених ч. 1 ст. 5 Закону.

Аналізуючи категорії осіб, які звільняються від сплати судового збору, видається доцільним зупинитись на ще одному питанні, яке не знайшло свого відображення в аналізованій Постанові. На практиці часто трапляються випадки подання позову особою у власних інтересах з посиланням на п. 9 ч. 1 ст. 5 Закону

про звільнення від сплати судового збору як законного представника дитини-інваліда чи недієздатних інвалідів I та II груп. Для прикладу, подається позов про витребування майна з чужого незаконного володіння та зазначається, що позивач має намір використати вказане майно в інтересах дитини-інваліда, а тому звільняється від сплати судового збору. Тоді треба з'ясувати, хто саме є особою на захист суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів якої порушена цивільна справа, тобто хто є позивачем у межах цього спору. Так, у разі представництва законним представником інтересів дитини-інваліда процесуального статусу позивача набуває сама дитина, а не її законний представник. З огляду на наведене, якщо особа звертається до суду з метою захисту власних суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів, а не як законний представник дитини-інваліда для захисту її прав та законних інтересів, то, відповідно, відсутні підстави для звільнення її від сплати судового збору. При цьому подальші плани позивача щодо використання спірного майна не потрібно брати до уваги.

У п. 9 Постанови Пленум ВСС України роз'яснює, що оскільки ст. 134, ч. 2 ст. 151 ЦПК України не передбачено наслідків неподання доказів сплати зазначеного збору в установленому порядку і розмірі, то застосовуються наслідки, передбачені ст. ст. 119, 121 ЦПК України, у разі відсутності доказів сплати судового збору за подання до суду заяви про забезпечення доказів або позову. Така позиція спеціалізованого суду видається цілком слушною. Проте шкода, що поза увагою вищого органу судової влади залишилось ще одне практичне питання, а саме: що робити тоді, коли особа, яка бере участь у справі та подала заяву про забезпечення позову, до моменту її розгляду судом просить залишити вказану заяву без розгляду та повернути їй сплачений судовий збір? Насамперед зазначимо, що нормами ЦПК України не передбачено можливості відкликання заяви про забезпечення позову. Однак для вирішення вказаного питання ми пропонуємо користуватись нормами, які регламентують принцип диспозитивності цивільного судочинства, зокрема визначають право особи, яка бере участь у справі, розпоряджатись своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд (ст. 11 ЦПК України) та право звертатись до суду із заявами і клопотаннями (ст. 168 ЦПК України).

У ч. 8 ст. 8 ЦПК України передбачено, що, якщо спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, який регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – суд спирається на загальні засади із загальних засад законодавства (аналогія права).

З урахуванням вказаного положення вважаємо, що у разі відкликання заявником поданої ним заяви про забезпечення позову до початку її розгляду судом треба використовувати аналогію закону та керуватись нормою ст. 121 ЦПК України, яка передбачає повернення позовної заяви позивачеві, якщо до відкриття провадження у справі він подав заяву про повернення йому позову (п. 1 ч. 3 ст. 121 ЦПК України). Отож, вважаємо, що у разі відкликання особою, яка бере участь у справі, заяви про забезпечення позову до початку її розгляду суд вправі повернути таку заяву, одночасно вирішивши питання про повернення сплаченого судового збору за її подання, відповідно до Порядку повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного або місцевого бюджетів, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 03 вересня 2013 року № 787 та зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 25 вересня 2013 року за № 1650/24182. На підтвердження вказаної позиції можна навести також норму ст. 6 Закону, яка передбачає вичерпний перелік підстав для повернення сплаченого судового збору, зокрема, судовий збір повертається у разі повернення заяви або

скарги. Тобто нормотворець допускає можливість повернення поданих заяв одночасно з поверненням сплаченого судового збору. Водночас наголосимо, що коли суд розпочав розгляд вказаної заяви, то її відкликання, а також повернення судового збору не допускається.

Важливим вважаємо також роз'яснення, викладене у п. 11 Постанови, про те, що розміри ставок судового збору визначають з урахуванням розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 01 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, а не на день подання первісного процесуального документа (наприклад, позовної заяви, заяви про видачу судового наказу, заяви в порядку окремого провадження), що відповідає вимогам ч. 3 ст. 2 ЦПК України. Це стосується, зокрема, випадків подання заяв про забезпечення позову, доказів, апеляційних, касаційних скарг. Вказане роз'яснення кореспондує з нормою ч. 1 ст. 4 Закону, яка передбачає, що судовий збір справляється у відповідному розмірі від мінімальної заробітної плати у місячному розмірі, встановленої законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, – у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі. Як видається, на практиці із застосуванням цього положення не має бути жодних проблем. Проте доречно пригадати лист Державної судової адміністрації України від 23.10.2013 р. № 2-5780/13, який передбачав зміну ставки судового збору з 01.12.2013 р. у зв'язку з черговим збільшенням розміру мінімальної заробітної плати у грудні 2013 року. Як бачимо, навіть у правозастосуванні, на перший погляд, однозначних нормативних положень виникають труднощі. Тому вказане роз'яснення є доречним та слухним.

У п. 19 Постанови зазначено, що якщо позовну заяву було залишено судом без розгляду з підстав, передбачених ч. 1 ст. 207 ЦПК України, а позивач, відповідно до ч. 2 цієї статті, знову звернувся з позовом до суду в загальному порядку, він вправі використати при цьому первісний документ про сплату судового збору, але за умови, що суму відповідного збору йому не було повернуто (ч. 4 ст. 6 Закону), що ним має бути доведено. Зазначене положення не застосовують у разі залишення заяви чи скарги без розгляду, якщо належним чином повідомлений позивач (заявник) повторно не з'явився на судові засідання, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності або позивач подав заяву про залишення позову без розгляду (п.п. 3, 5 ч. 1 ст. 207 ЦПК України), що відповідає вимогам п. 4 ч. 1 ст. 7 Закону.

На жаль, на практиці із застосуванням вказаного положення досить часто виникають труднощі, які пов'язані з роботою комп'ютерної програми діловодства суду. Так, відповідно до Інструкції з діловодства у місцевому загальному суді, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 17.12.2013 р. № 173, до автоматизованої системи діловодства суду вносять дані про позовну заяву, зокрема реквізити документа про сплату судового збору. Повторного внесення реквізитів того самого документа про сплату судового збору під час подання позову в іншій справі система не допускає. Тому тоді, коли позивач, відповідно до ч. 2 ст. 207 ЦПК України, знову звертається з позовом до суду в загальному порядку та подає при цьому первісний документ про сплату судового збору, працівники апарату позбавлені можливості внести до автоматизованої системи діловодства суду відомості про сплату ним судового збору, що посвідчується відповідним актом. На практиці такий акт часто стає підставою для залишення позовної заяви без руху, відповідно до ст. 121 ЦПК України (для

прикладу, ухвала Червоногвардійського районного суду міста Макіївки Донецької області від 29.10.2012 р. у справі № 2/0553/1974/12, ухвала Київського районного суду м. Харкова від 23.05.2014 р. у справі №640/8283/14-ц). При цьому суди не з'ясовують, чи повертався позивачеві судовий збір у первісній справі та чи були підстави для такого повернення. З огляду на наведене вважаємо за необхідне роз'яснити, що повторне використання позивачем документа про сплату судового збору можливе за сукупності таких умов: 1) позивач повторно звертається з тим самим позовом до суду; 2) первісну позовну заяву залишено без розгляду (крім випадків, якщо така заява або залишена без розгляду у зв'язку з повторним неприбуттям позивача або за його клопотанням); 3) судовий збір за первісною позовною заявою позивачеві не повертався за наявності підстав для такого повернення. Вважаємо, що залишення позовної заяви без руху з підстав несплати судового збору за сукупності таких обставин є протиправним. Крім того, треба внести зміни до автоматизованої системи діловодства суду, що дасть змогу повторно вносити до системи реквізити документа про сплату судового збору у таких справах.

Цілком погоджуємось із позицією Пленуму ВСС України про те, що, враховуючи дію принципу змагальності, суд не вправі вирішувати питання про відстрочення або розстрочення сплати судового збору з власної ініціативи. Це питання має право поставити перед судом позивач або його представник шляхом подання відповідного обґрунтованого клопотання. Питання про відстрочення чи розстрочення судового збору може ставити і відповідач у разі подання ним зустрічного позову. У п. 29 Постанови також зазначено, що обставини, пов'язані з фінансуванням установи чи організації з Державного бюджету України та відсутністю у ньому коштів, призначених для сплати судового збору, не можна вважати достатньою підставою для звільнення від такої сплати. З огляду на наведене, вважаємо, що суд не вправі звільняти установи чи організації, які фінансуються з Державного бюджету України, від сплати судового збору чи зменшувати розмір судових витрат, які підлягають сплаті, проте з урахуванням труднощів з фінансуванням бюджетних установ вважаємо за можливе суду за обґрунтованим клопотанням відповідної бюджетної установи відстрочити або розстрочити сплату судового збору.

Як слушно зазначено у п. 47 Постанови, розмір витрат на оплату правової допомоги визначається за домовленістю між стороною та особою, яка надає правову допомогу. Разом із тим граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу встановлений Законом України від 20 грудня 2011 року № 4191-VI «Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах». Відповідно до цього нормативного акта розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних справах, в яких така компенсація виплачується стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, іншою стороною, не може перевищувати 40 відсотків встановленої законом мінімальної заробітної плати у місячному розмірі за годину участі особи, яка надавала правову допомогу, у судовому засіданні, під час вчинення окремих процесуальних дій поза судовим засіданням та під час ознайомлення з матеріалами справи в суді, що визначається у відповідному судовому рішенні.

Якщо сторона у цивільній справі звільнена від оплати витрат на правову допомогу, компенсація таких витрат виплачується стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, у розмірі, що не перевищує 2,5 відсотка встановленої законом мінімальної заробітної плати в місячному розмірі за годину участі особи,

яка надавала правову допомогу, у судовому засіданні, під час вчинення окремих процесуальних дій поза судовим засіданням та під час ознайомлення з матеріалами справи в суді, що визначається у відповідному судовому рішенні.

Компенсація витрат на правову допомогу виплачується за рахунок державного бюджету в межах видатків, передбачених Державною судовою адміністрацією України на здійснення правосуддя місцевими загальними та місцевими адміністративними судами.

На практиці виникає низка питань із застосування вказаного нормативного акта, які не було враховано. По-перше, під час обчислення розміру компенсації дуже важко врахувати всі витрати, які перебувають у причинному зв'язку із наданням правової допомоги у конкретній справі. По-друге, в законодавстві чітко не визначено розмір мінімальної заробітної плати, яку слід брати за основу у проведенні розрахунків. На думку М. І. Балюк, треба використовувати той, який встановлено на день ухвалення рішення судом першої інстанції. По-третє, якщо час, затрачений особою, яка надає правову допомогу, на участь у судових засіданнях, підраховувати нескладно за допомогою журналу судового засідання, то підраховувати час, затрачений стороною для ознайомлення з матеріалами справи та для вчинення окремих процесуальних дій поза судовим засіданням, на нашу думку, надзвичайно складно. На жаль, вказані запитання так і залишились без відповіді та й надалі породжуватимуть проблеми у правозастосуванні.

Отже, можемо дійти висновку, що Пленум ВСС України здійснив колосальну роботу з аналізу практичних проблем, пов'язаних із застосуванням законодавства про судові витрати у цивільних справах, та дав відповідь на численні запитання практики. Водночас окремі аспекти застосування нормативних положень про судові витрати у цивільному судочинстві залишились не дослідженими, що відкриває нове поле для наукового пошуку.

Список використаної літератури

1. Балюк М. І., Луспеник Д. Д. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарі, рекомендації, пропозиції / М. І. Балюк, Д. Д. Луспеник. – Х. : Харків юридичний, 2008. – 708 с. (Серія «Судова практика»).
2. Лист Державної судової адміністрації України від 23.10.2013 р. №2-5780/13 [Електронний ресурс] Судова влада України: офіційний портал. – Режим доступу : <http://nkm.dp.court.gov.ua/sud0426/news/61996/>.
3. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» №10 від 17.10.2014 р. [Електронний ресурс] Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14>.
4. Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 23.05.2014 р. у справі №640/8283/14-ц [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39124481>.
5. Ухвала Червоногвардійського районного суду міста Макіївки Донецької області від 29.10.2012 р. у справі № 2/0553/1974/12 [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27269516>.

*Стаття: надійшла до редакції 23.02.2015
прийнята до друку 01.07.2015*

**SOME REMARKS ON RESOLUTION
OF THE PLENARY ASSEMBLY OF THE HIGH SPECIALIZED
COURT OF UKRAINE FOR CIVIL AND CRIMINAL CASES
«APPLICATION OF THE LAW ON COURT EXPENSES»**

O. Uhrynovska

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska Str., 1, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

In this article the Resolution of The Plenary Assembly of the High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases «Application of the law on court expenses» №10 from 17.10.2014 has been explored. The most important provisions of that Resolution has been analyzed and denoted it drawbacks. The author determined the range of problems relating to court expenses in civil proceedings that have been solved differently and suggested ways of its solution.

Noted the positive provisions of paragraph 4 of Resolution which explained that clauses 1 and 4 of part 2 of Article 4 of the Law of Ukraine «On court expenses» (hereinafter - the Law) determines the exhaustive list of claims (applications, appeals, actions) by the application of which to the court fee is established. Thus, the collection of court fees is not provided from other claims (applications, complaints) submitted to the Court, that are not mentioned in Article 4 of the Law, for example, complaints against decisions, actions or omissions of the bailiff or other officer of the State Bailiffs.

Assembly of the High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases has paid considerable attention to the payment of the court fee for filing a court an application for providing evidence or claim, in particular, explained that under the Law, privileges on payment of court fees only apply to the case and its movement, and therefore payment of court fee for filing applications for providing evidence or claim (sub clause 13 of clause 1 of Article 4 of the Law) is realized on a general basis of the defined rate regardless of whether plaintiffs are exempt from paying the court fee for filing certain claims.

Considered that in the case of withdrawal by the applicant his submitted application on ensuring a suit to its consideration by the court, the court should use the analogy of the law and guided by the provisions of article 121 of the Civil Procedure Code of Ukraine, which provides return the application to the claimant, if he filed for return the claim before proceedings (c.1 st.121 Part 3 of the Civil Procedure Code of Ukraine).

Keywords: court, court costs, court fees, order or declaration.